

ERMENİ TEHCİRİ YARGILAMALARI

NEJDET BİLGİ

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2313
KÜLTÜR SERİSİ: 1207

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-937-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Son Okuma: Ezgi Akyıldız

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: [0212] 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Nejdet Bilgi: 1959 yılında Ordu’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Ordu’da tamamladı. 1986 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Aynı yıl, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde başladığı yüksek lisansını, Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey’in Yargılanması konulu teziyle, 1989 yılında tamamladı. 1990 yılında, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde doktora başladı. 1996 yılında, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950) konulu teziyle doktora tamamladı. 2018 yılında doçent, 2024 yılında da profesör unvanını aldı. Yüksek lisans aşamasında, 1986-1988 yıllarında, özel bir lisede tarih öğretmenliği yaptı. 1988-1997 yıllarında Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü’nde okutman kadrosunda çalıştı. Hâlen, 1997 yılında başladığı Manisa Celâl Bayar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı’nda, öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İttihat ve Terakki, Ermeni meselesi, demografi tarihi, siyasi hayat, sosyal hayat, basın tarihi, İstiklal Savaşı, biyografi ve Manisa tarihi hakkında kitap ve makaleleri vardır.

Yazarın diğer kitapları:

Cevri [Mehmed Reşid Şahingiray], *İnkılâb Niçin ve Nasıl Oldu*, Akademi Kitabevi, İzmir 1994.

Dr. Mehmed Reşid Şahingiray’ın Hayatı ve Hâtıraları -İttihad ve Terakki Dönemi ve Ermeni Meselesi-, Akademi Kitabevi, İzmir 1997.

Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey’in Yargılanması, KÖKSAV, Ankara 1999.

Yozgat Ermeni Tehciri Davası, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

Mahmut Soydan, *Millî Mücadele Tarihine Dair Notlar Ankaralı’nın Defteri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

H. Nusret Köklü, *Ömrümün Kısa Öyküsü Manisa*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2007 (ikinci baskı: Manisa 2008).

İstiklâl Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa 2008.

Mahmut Soydan, *Gazi ve İnkılâp*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2023.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Manisa Basın Tarihi, Manisa Büyükşehir Belediyesi, Manisa 2024.

M. Çağatay Uluçay, *Saruhan’ı İdare Eden Şehzadeler, Maiyetleri ve Devirlerinde Yapılan Eserlere Dair Bir Araştırma*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2024.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	13
ÖNSÖZ.....	15

GİRİŞ ERMENİ TEHCİRİ VE DAVALARI

1. Ermeni Meselesi	19
2. Ermeni Zorunlu Göçü/Tehciri.....	22
3. Zorunlu Göçle İlgili İlk Soruşturma ve Yargılamalar.....	30
4. Divan-ı Harb-i Örfi.....	35
5. Ermeni Tehciri ile İlgili Davalar.....	48

BİRİNCİ BÖLÜM YOZGAT TEHCİRİ DAVASI VE KAYMAKAM KEMAL BEY

1. Yozgat Ermenileri	55
2. Yozgat Zorunlu Göçü	57
3. Yozgat Davası ve Kemal Bey'in Yargılanma Süreci	65
4. Mahkeme Kararı	79
5. Kararın İnfazı ve Cenaze Töreni	82
6. Değerlendirme.....	84

İKİNCİ BÖLÜM YOZGAT TEHCİRİ DAVASI'NDA ŞAHİTLER VE ŞAHİTLİK

1. Divan-ı Harp'te Şahitlik	87
2. Dava Zemini	89
3. Tutanakların Sınırları.....	91
4. Şahit Organizasyonu.....	92
5. Savunma Şahitleri Meselesi.....	93
6. Karar Metnine Yansıyanlar	95
7. Şahitler ve Şahitlikleri	98

8. Şahit Olamayan Şahitler	118
9. Değerlendirme.....	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DR. ALİ SÂİB BEY VE TRABZON TEHCİRİNDE KADIN VE ÇOCUKLAR

1. Trabzon Ermenileri ve Tehcir	125
2. Dr. Ali Sâib Bey	126
3. Tehcir uygulamalarında kadın ve çocuklar	131
4. İddialar	133
5. Duruşmalarda Konuyla İlgili İddia ve Savunmalar	136
a. Birinci Duruşma.....	136
b. İkinci Duruşma	137
c. Üçüncü Duruşma	137
d. Dördüncü Duruşma	142
e. Beşinci Duruşma	143
f. Altıncı Duruşma	143
g. Yedinci Duruşma.....	145
h. Sekizinci Duruşma.....	146
ı. Dokuzuncu Duruşma.....	146
j. Onuncu Duruşma	146
k. On Birinci Duruşma.....	147
l. On İkinci Duruşma	147
m. On Üçüncü Duruşma.....	147
n. On Dördüncü Duruşma.....	148
o. On Beşinci Duruşma.....	149
p. On Altıncı Duruşma	150
r. On Yedinci Duruşma	150
s. On Sekizinci Duruşma	151
t. On Dokuzuncu Duruşma	151
u. Yirminci Duruşma	152
v. Karar	157
6. Yeniden Yargılanma	158
a. Yeniden Birinci Duruşma	158
b. Yeniden İkinci Duruşma	159
c. Yeniden Üçüncü Duruşma	160
d. Yeniden Dördüncü Duruşma = Karar Duruşması.....	161
7. Tartışmalar.....	164
8. Değerlendirme.....	173

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TRABZON ERMENİ TEHCİRİ DAVASI'NDA
ŞAHİTLER VE ŞAHİTLİK

1. Trabzon Tehciri Davası	175
2. Davanın Zeminini.....	179
3. Şahitlere İlişkin Veriler.....	180
4. İddia ve Karar Metninlerine Yansıyanlar	181
5. Savunmalarda Şahitlikler.....	182
6. Ana Hatlarıyla Şahitler ve Şahitlikleri	185
a. 1-7. Şahitler.....	185
b. 8-17. Şahitler	192
c. 18-26. Şahitler	198
d. 27-45. Şahitler	204
e. 46-52. Şahitler.....	211
7. Değerlendirme.....	216

BEŞİNCİ BÖLÜM
BÜYÜKDERE TEHCİRİ DAVASI

1. Büyükdere ve Tehcir	217
2. Büyükdere Davası Duruşmaları.....	219
a. Birinci Duruşma.....	219
b. İkinci Duruşma	223
c. Üçüncü Duruşma	226
d. Dördüncü Duruşma	228
e. Beşinci Duruşma	232
f. Altıncı Duruşma	234
g. Yedinci Duruşma.....	236
h. Sekizinci Duruşma.....	238
ı. Dokuzuncu Duruşma.....	240
j. Karar	244
3. Değerlendirme.....	249

ALTINCI BÖLÜM
MAMURETÜLAZİZ/HARPUT TEHCİRİ DAVASI

1. Mamuretülaziz Ermenileri	251
2. Mahkeme Heyeti	253
3. Davanın Sanıkları ve Şahitler	255
4. Yargılama Süreci	257
5. Duruşmalar	259
a. Birinci Duruşma.....	259

b. İkinci Duruşma	263
c. Üçüncü Duruşma	265
d. Dördüncü Duruşma	266
e. Beşinci Duruşma	268
f. Altıncı Duruşma	270
g. Yedinci Duruşma	272
h. Sekizinci Duruşma	276
i. Dokuzuncu Duruşma	278
j. Onuncu Duruşma	279
k. On Birinci Duruşma	281
l. On İkinci Duruşma	281
m. On Üçüncü Duruşma	282
n. On Dördüncü Duruşma	283
o. On Beşinci Duruşma	285
6. Karar	286
7. Değerlendirme	292

YEDİNCİ BÖLÜM İZMİT TEHCİRİ DAVASI

1. İzmit Kazası Ermenileri	295
2. İzmit Tehciri	298
3. Mahkeme ve Duruşmalar	306
4. Mahkeme Heyeti	308
5. Yargılananlar ve Suçlamalar	309
6. Şahitler	310
7. Yargılama Süreci	314
a. Birinci Duruşma	314
b. İkinci Duruşma	315
c. Üçüncü Duruşma	318
d. Dördüncü Duruşma	321
e. Beşinci Duruşma	322
f. Altıncı Duruşma	324
g. Yedinci Duruşma	326
h. Sekizinci Duruşma	327
ı. Dokuzuncu Duruşma	328
j. Onuncu Duruşma	329
k. On Birinci Duruşma	329
l. On İkinci Duruşma	330
m. On Üçüncü Duruşma	330
n. On Dördüncü Duruşma	331

o. On Beşinci Duruşma.....	331
p. On Altıncı Duruşma ve Karar	332
8. Değerlendirme.....	334

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KARAMÜRSEL TEHCİRİ DAVASI

1. Karamürsel Ermenileri	339
2. Mahkeme ve Duruşma Tarihleri	342
3. Yargılananlar ve Suçlamalar.....	344
4. Yargılama Süreci	347
a. Birinci Duruşma.....	348
b. İkinci Duruşma	352
c. Üçüncü Duruşma	355
d. Dördüncü Duruşma	356
e. Beşinci Duruşma	357
f. Altıncı Duruşma	360
g. Yedinci Duruşma.....	361
h. Sekizinci Duruşma.....	361
5. Değerlendirme.....	363

DOKUZUNCU BÖLÜM

ADAPAZARI TEHCİRİ DAVASI

1. Adapazarı.....	369
2. Adapazarı Ermenileri.....	371
3. Adapazarı Tehciri.....	374
4. Adapazarı Davası	375
5. Duruşmalar	377
a. Birinci Duruşma.....	377
b. İkinci Duruşma	378
c. Üçüncü Duruşma	380
d. Dördüncü Duruşma	381
e. Beşinci Duruşma	382
f. Altıncı Duruşma	384
g. Yedinci Duruşma.....	385
h. Sekizinci ve Son Duruşma	386
5. Değerlendirme.....	386

SONUÇ	387
KAYNAKLAR	393
DİZİN.....	411

ÖNSÖZ

Ermeni meselesi çok geniş ve derinlikli bir konu. Büyüklüğüne eşdeğer bir literatüre de mazhar olmuş bir alandır. Buna rağmen birçok yönüyle hâlâ incelemeye muhtaç bir konu. Mesele siyasi olarak 1877-78 Türk-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan antlaşmalarla hayat bulmuş olmakla beraber, kültürel ve ekonomik olarak önceki yüzyıllarda fiilen ortaya çıkmış bir olgudur.

Meselenin bu çalışma çerçevesinde ele alınan boyutu, soykırım iddialarının çekirdeğini oluşturan 1915 tehciri bağlamındadır. 1915 zorunlu göç olayının adli yönüyle ilgilidir. 1919'da İstanbul'da faaliyete geçirilen ve bir sıkıyönetim mahkemesi olan Divan-ı Harb-i Örfi'de çok sayıda dava açıldı. Bunlar tehcir sürecinde işlenen cinayet, yağma ve yolsuzluk iddialarıyla ilgili yargılamaların yapıldığı davalardır. Fakat bütün davalar bu çalışmanın kapsamında değildir. Öncelikle İttihat ve Terakki yönetim kademelerinde bulunanlarla ilgili iki ana dava (İttihatçılar Davası ve İTC Kâtib-i Mesuller Davası) hakkında yapılmış çalışmalar bulunduğu ve resmî tutanakları da yayımlandığı için bu çalışmaya dâhil edilmemişlerdir. Yine hakkında yapılan incelemeler kitap haline dönüştürülmüş olan Yozgat, Bayburt ve Trabzon davaları da bütünüyle buraya alınmamıştır. Yalnız Yozgat Davası Kemal Bey bağlamında Birinci Bölüm'de, Yozgat ve Trabzon davaları da şahitliklerle ilgili yönleriyle iki ayrı bölümde incelenmiştir.

Divan-ı Harb-i Örfi'de görüldüğünü tespit edebildiğimiz 72 davadan çok azı hakkında bilgi bulunabilmektedir. Özellikle 1920 Nisan'ından itibaren davaların avukat, gazeteci ve dinleyicilere kapatılması, yani yargılamaların gizli yapılması yüzünden, gazetelere bilgi yansımamıştır. Mahkemenin tutanakları ve evrakı da henüz ortaya çıkmamıştır.

Bu kitap girişle birlikte on bölümden oluşmaktadır. Bu on bölümün altısı (iki, üç, dört, beş, yedi ve sekizinci bölümler), ilk

GİRİŞ

ERMENİ TEHCİRİ VE DAVALARI

1. Ermeni Meselesi

Osmanlı Devleti'nin Ermeni tebaasıyla yol ayrımına girdiğini gösteren tarih, şüphesiz 1878 yılıdır. 1877-78 Türk-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Ayastefanos ve Berlin antlaşmaları, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Hristiyan topluluklarına bağımsızlık veya özerkliğini verirken, Anadolu'daki Hristiyan topluluklara aynı yolun kapılarını aralamıştır. Berlin Antlaşması, Ermenilerin yoğun yaşadıkları bölgelerde ıslahat yapılması zorunluluğunu içeriyordu.¹ Sınırları bir hayli belirsiz olan ıslahat kavramı, Osmanlı yöneticileri için endişeyi davet ediyordu. Bu yüzden her adım temkinli atılıyor, her gelişme dikkatle izleniyordu.² Ermeniler ise, bağımsızlığa gidecek yolun açılması için tek engel olarak Osmanlı yönetimini görüyorlardı. Ayrıca dönemin büyük güçlerinin desteklerine de ihtiyaçları vardı. Bunun için öncelikle uluslararası ilişkiler düzeninde kendilerinden söz edilmesi gerekiyordu. Berlin Antlaşması bu kapıyı açmıştı. Ama sadece o kadar. Osmanlı yönetiminin ıslahata temkinli yaklaşan adımlarıyla bu açık kapının kullanılabilmesi zor görünüyordu. Bu durum karşısında Ermeniler örgütlenmeye ve silahlanmaya başladılar. Kısaca Hınçak ve Taşnak olarak adlandırılan en ünlü iki Ermeni gizli örgütü, biri Kafkasya diğeri İsviçre'de kurulmalarına rağmen,

¹ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1987, ss. 217-251; Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı (1878-1897)*, İstanbul 1986, s. 3-4, 14.

² Ali Karaca, "Tehcire Giden Yolda Ermeni Meselesi'ne Bir Çözüm Projesi ve Reform Müfettişliği (1878-1915)", *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, Haz. E. Afyoncu, İstanbul 2001, ss. 11-102.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOZGAT TEHCİRİ DAVASI VE KAYMAKAM KEMAL BEY

1. Yozgat Ermenileri

Yozgat Ermenileri arasında isyan ve benzeri olayların ilk görüldüğü tarih 1893 yılı başlarıdır. Tarihe I. Yozgat İsyanı olarak geçen olay 6 Ocak 1893'te, II. Yozgat İsyanı olarak geçen olay da 12 Aralık 1893'te ortaya çıkmıştır.¹

Yozgat Sancağı (1915)

¹ Taha Niyazi Karaca, *Ermeni Sorununun Gelişim sürecinde Yozgat'ta Türk Ermeni İlişkileri*, Ankara 2005, s. 118,137.

İKİNCİ BÖLÜM

YOZGAT TEHCİRİ DAVASI'NDA

ŞAHİTLER VE ŞAHİTLİK*

1. Divan-ı Harp'te Şahitlik

Ermeni tehciriyle ilgili ilk yargılamada hem mahkemenin şahitlerle ilgili tutumu hem de şahitlerin yargılama sürecindeki rolleri, konuyu ayrıca ele alma ihtiyacını doğurmuştur. Tehcir yargılamaları üzerine yapılan çalışmalarda da şahitlik konusuna dikkat çekilmektedir. Burada ise bir bakıma genel değerlendirmelerin örnek dava çerçevesinde ne derece geçerli olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu örnek ise üzerinde ayrıca çalışmalarımız bulunan Yozgat Tehciri Davası'dır.

1919 yılında görülmeye başlayan tehcir davalarının ilki olan Yozgat Davası dönemin sıkıyönetim mahkemesi durumunda olan Divan-ı Harb-i Örfi'de görüldü. Mahkeme Yozgat Davası'nın duruşmalarını 5 Şubat - 7 Nisan 1919 tarihlerinde gerçekleştirdi. Kararını 8 Nisan'da verdi. Mahkeme kararının onaylanması ve infazı ise 10 Nisan 1919 tarihinde oldu. Davanın duruşmaları iki safhada, iki ayrı mahkeme heyeti tarafından yapıldı. Mahkeme heyetinin birinci safhadaki başkanı Mahmud Hayret Paşa, ikinci safhadaki başkanı ise Mustafa Nazım Paşa'dır. Davanın üç sanığı vardır. Bu üç sanıktan biri idam, biri 15 yıl kürek/hapis cezası aldı. Üçüncüsünün iseavadan ayrı tutularak yargılanmasına devam edilmesi kararı veril-

* “Tehcir Davalarında Şahitlik -Yozgat Davası-”, *Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu*, İstanbul 2007, ss. 345-384'te yayımlanan metnin gözden geçirilmiş şeklidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DR. ALİ SÂİB BEY VE TRABZON TEHCİRİNDE KADIN VE ÇOCUKLAR*

1. Trabzon Ermenileri ve Tehcir

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdikten yaklaşık yedi ay sonra, cephe gerisinde yaşayan Ermeni nüfusun tehcirine (zorunlu göç ve iskânına) karar verdi. 1915 Haziran'ında başlayan uygulama 1916 Mart'ına kadar yaklaşık on ay sürdü. Trabzon tehciri de bu çerçevede gerçekleştirildi. Trabzon vilayetinin merkezi Trabzon kazasının 1914 yılı toplam nüfusu 104.858 olup, bunun 64.726'sı Müslüman, 23.806'sı Rum, 14.846'sı Ermeni, 1.345'i Ermeni Katoliği, 127'si Protestan, 8'i Yahudi idi.¹ Genelkurmay arşivi belgelerine göre, Trabzon vilayeti ölçeğindeki 40.237 kişilik Ermeni nüfusun 34.500'ü sicile kayıtlıdır ve bu nüfusun 28.000'i Gümüşhane yoluyla Zor ve Musul'a sevk edilmişlerdir. Aynı belgede, geriye kalan nüfusun çarpışmalarda öldüğü belirtilmektedir. Trabzon vilayetinde sevke tâbi tutulan 34.500 kişilik Ermeni nüfusun önemli kısmı Trabzon merkez kazası (14.846) ile Ordu kazasında (12.084) bulunmaktaydı.² Burada ele alınan konu, yalnızca Trabzon merkez kazası

* “Dr. Ali Sâib Bey ve Trabzon Tehcirinde Kadın ve Çocuklar Meselesi”, *I. Uluslararası 20. Yüzyılın İlk Yarısında Türk Ermeni İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı* 16-18 Ekim 2019, Ankara 2019, ss. 749-785'te yayımlanan metnin geliştirilmiş şeklidir.

¹ Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, C. I, s. 631, 689.

² Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, C. I, s. 439, 445, 454. Dadrian, vilayetteki toplam Ermeni nüfusunun 55-60.000 olduğunu kaynak belirtmeksizin iddia ediyor. Dadrian, *Ermeni Soykırımında*, s. 200. Oysa kendisinin önem atfettiği Mavi Kitap'ta yer alan bilgiye göre, Trabzon İtalyan Konsolosu 25 Ağustos 1915'te yayımlanan röportajında, Trabzon'da çeşitli mezheplere mensup 14.000 kadar Ermeni yaşadığını söylemektedir. James Bryce – Arnold Toynbee, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916*, Cilt 1, Çev: Ahmet Güner, İstanbul 2005, s. 525.

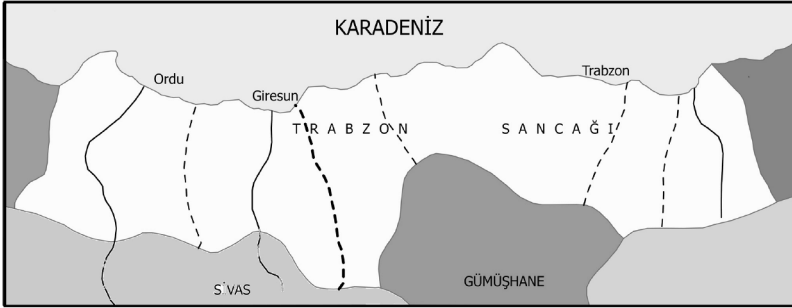
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TRABZON ERMENİ TEHCİRİ DAVASI'NDA

ŞAHİTLER VE ŞAHİTLİK*

1. Trabzon Tehciri Davası

Trabzon I. Dünya Savaşı yıllarında Trabzon, Lazistan ve Gümüşhane olmak üzere üç sancaktan oluşan bir vilayetti. Trabzon sancağına bağlı 10 kaza bulunuyordu. Bunlar; Trabzon Merkez, Ordu, Of, Akçaabat, Tirebolu, Sürmene, Giresun, Görele, Vakfıkebir ve Maçka kazaları idi. Lazistan (Rize) sancağı üç kazadan oluşuyordu: Lazistan, Atina ve Hopa. Gümüşhane sancağı ise dört kazadan oluşuyordu: Gümüşhane, Torul, Şiran, Kelkit. Özetle Trabzon vilayeti üç sancak ve bunlara bağlı on yedi kazadan oluşmaktaydı.¹

Trabzon Sancağı (1915)

* “Trabzon Ermeni Tehciri Davası’nda Şahitler ve Şahitlik”, *Mondros Mütarekesi’nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı’nın Sonu Mütarekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. II, Ankara 2019, ss. 734-770’te yayımlanan metnin gözden geçirilmiş şeklidir.

¹ *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918*, C. I, s. 609, 631, 689.

ALTINCI BÖLÜM MAMURETÜLAZİZ/HARPÜT TEHCİRİ DAVASI

1. Mamuretülaziz Ermenileri

1912 yılına ait devlet salnamesine göre Mamuretülaziz (Elazığ) sancağı merkez, Harput, Keban, Arapkir, Eğin ve Pötürge adıyla 6 kazadan oluşmaktaydı. Bu kazalara bağlı nahiye sayısı 27, köy sayısı ise 817'dir. Sancak merkezine bağlı nahiye sayısı yedi, köy sayısı 266'dır. Harput kazasının ise bir nahiyesi ve 89 köyü bulunmaktaydı.¹

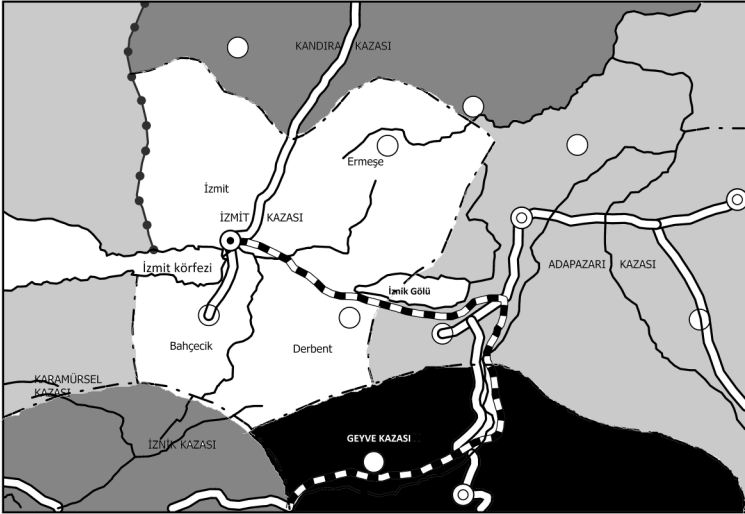
Mamuretülaziz Sancağı (1915)

¹ 1328 Sene-i Maliye Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Dersaadet 1328, s. 775-777.

YEDİNCİ BÖLÜM İZMİT TEHCİRİ DAVASI*

1. İzmit Kazası Ermenileri

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinden sonra, bağımsızlık veya özerklik peşinde koşan Ermeni örgütlerinin yönlendirmesiyle, Ermeni toplumu içinde ciddi hareketlenmeler oldu. Genelde devlete bağlı oldukları yönündeki açıklamalara rağmen, Osmanlı'nın savaş halinde bulunduğu devletlerle iş birliği ve hatta kader birliği yaptıkları somut olarak görüldü. Osmanlı Devleti, özellikle

İzmit Kazası (1915)

* “İzmit Tehciri Davası”, *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, C. 2, Kocaeli 2018, ss. 2-27’de yayımlanan metnin gözden geçirilmiş şeklidir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM KARAMÜRSEL TEHCİRİ DAVASI*

1. Karamürsel Ermenileri

Karamürsel kazası, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında İzmit sancağına bağlı yedi kazadan biriydi.¹ Karamürsel kazasının Osmanlı'nın ilk genel nüfus sayımı sayılan 1831'de başlayan sayım sonuçlarına göre yaklaşık toplam nüfusu (2.939x2=) 5.878'dir. Bunun yaklaşık (1443x2=) 2.886'sı Müslüman, (1.496x2=) 2.992'si Reaya yani Gayrimüslimdir.² Bu Reaya nüfusun ne kadarı Ermeni ne kadarı Rum belirtilmemiştir. 1881'de başlayıp 1893'te sonuçlanan ve kadın nüfusun da dâhil edildiği sayım sonuçlarına göre, Karamürsel kazasının toplam nüfusu 25.322'dir. Bu nüfusun 10.732'si Müslüman, 11.023'ü Rum, 3.549'u Ermeni ve 18'i Yabancı nüfustur.³ Toplam nüfus içinde Ermeni nüfusun oranı %14'tür. 1903-1906 sayım sonuçlarında ise Karamürsel ile Yalova birlikte verilmiştir.⁴ Dolayısıyla konumuz açısından kullanışlı değildir. 1914 yılı Osmanlı resmî nüfus istatistiğine göre Karamürsel kazasının toplam nüfusu 23.547 idi. Bu toplam nüfusun 14.850'si Müslüman, 6.047'si Rum, 2.635'i Ermeni, 8'i Bulgar ve 7'si Latin idi. Kazanın toplam nüfusunun %11.19'u Ermeni nüfustu.⁵ Tehcirin sona erdiği

* “Karamürsel Tehciri Davası”, *Uluslararası Millî Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-VI*, Kocaeli 2020, ss. 429-442'de yayımlanan metnin gözden geçirilmiş şeklidir.

¹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003, s. 222.

² Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, s. 154.

³ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, s. 168-169.

⁴ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, s. 204-205.

⁵ *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918*, C. I, s. 617, 675; Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, s. 22-223. Özellikle kazanın Rum nüfustaki azalma dikkat çekicidir.

DOKUZUNCU BÖLÜM ADAPAZARI TEHCİRİ DAVASI

1. Adapazarı

XVI. yüzyılda bir köy olarak kurulan Adapazarı, Ada veya Adaköy adını taşıırken, sonraki yüzyılda merkezî bir pazar yeri haline gelince bir süre sonra Adapazarı olarak adlandırılmıştır. 1852’de İzmit sancağına bağlı kaza merkezi olmuştur.¹⁰⁴ Adapazarı, Sakarya Nehri sahilinde ve Üsküdar’dan 139 kilometre uzakta, Üsküdar-Ankara demiryolu güzergâhındadır. Adapazarı kazası kuzeyden Karadeniz, doğudan Bolu sancağı, batıdan Kandıra ve İzmit kazaları ve güneyden de Geyve kazası ile çevrilidir.¹⁰⁵

Tablo XIV: Adapazarı kazasının 1914¹⁰⁶ ve 1916¹⁰⁷ nüfusu

Topluluklar	1914	1916
İslam	76.864	84.885
Ermeni	16.461	16.843
Rum	7.957	8.110
Protestan/Milel-i saire	655	669
Yahudi	113	155
Yabancı	84	84
Ermeni Katoliği	1	-
Toplam	102.135	110.746

¹⁰⁴ Metin Tuncel, “Adapazarı”, *TDVİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 354.

¹⁰⁵ Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniye’nin Tarih ve Coğrafya Lugatı*, Dersaadet 1313, s. 16.

¹⁰⁶ *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918*, C. I, s. 617.

¹⁰⁷ *1916 Yılı Osmanlı Nüfus İstatistik Cetveli*, s. 181.

DİZİN

A

- Abdurrahman 51
Abdülahat Nuri Bey 49
Abdülhamid oğlu Ali 301
Abdülkadir Efendi 51
Abülhamit 20
Adaköy 369
Adana 21, 296, 408
Adapazarı 11, 49, 297, 300, 301,
302, 343, 369, 370, 386, 392,
408
Adapazarı Tehciri 49
Adıgüzel 255
Aganya Efendi 312, 313
Agob Nişanyan Efendi 311
Ahmed Efendi 346, 347, 366
Ahmed Esad Paşa 254, 308, 343,
376
Ahmed Ferid Bey 341
Akçam, Taner, 22, 32, 48, 109, 118,
120, 121, 122, 135, 169, 176,
177, 219, 222, 225, 249, 252,
293, 307, 343, 402, 404
Akmeşe 296
Alemdar 36, 39, 41, 46, 69, 75, 132,
139, 145, 146, 147, 152, 161,
167, 177, 193, 194, 198, 200,
202, 203, 204, 213, 214, 215,
219, 220, 222, 224, 225, 253,
257, 258, 260, 263, 265, 266,
267, 268, 270, 278, 279, 280,
281, 283, 285, 297, 302, 303,
314, 315, 316, 317, 318, 319,
320, 322, 323, 324, 325, 326,
327, 328, 329, 330, 331, 332,
343, 344, 346, 347, 348, 349,
350, 351, 352, 353, 354, 355,
356, 358, 359, 360, 361, 362,
363, 393, 394, 395, 396, 397,
398, 399, 400, 401
Ali Bey 116, 256, 345, 347, 361,
362, 363, 364, 365, 366
Ali Efendi 346, 347
Ali oğlu Seyid 302
Ali Sâib Bey 125, 126, 178, 389
Ali Seydi Bey 256, 272
Ali Şevket Efendi 49
Ali Şuuri Bey 302, 309, 310, 311,
312, 313, 333
Ali Ulvi Bey 346, 364, 365
Alman 134, 406
Almanya 134, 406
Amasya Tehciri 49
Anadolu 19, 34, 66, 161, 300, 304,
393, 403
Ankara 20, 21, 23, 24, 27, 29, 31,
32, 33, 36, 39, 47, 49, 55, 57,
60, 61, 68, 89, 107, 119, 120,
125, 131, 134, 175, 299, 302,
305, 309, 369, 374, 393, 401,
402, 403, 404, 405, 406, 407,
408, 409
Ankara Tehciri 49

Antranik 116
 Arapkir 251
 Ardaşes Efendi 312, 313
 Arslan 22, 406
 Arslanbey 296, 299, 301, 302, 309,
 310, 334
 Arslan Bey Çetesi 49
 Arşalos 119
 Artin 311, 313, 322
 Artin (Asadur) 310, 311, 313
 Artin Kürekçiyan 310, 313
 Asadur Ağa 311
 Asaf Bey 256
 Âsım Bey 50
 ATASE 60
 Avni Paşa 150, 196, 403
 Ayancık 309
 Ayastefanos 19
 Azadamard 301
 Azaryan 239
 Azerbaycan 119
 Aznif 117

B

Bağdat 304
 Bahaeddin Şakir 256, 257
 Bahçecik 49, 296, 297, 298, 299,
 301, 302, 303, 306, 307, 309,
 310, 334, 335, 364, 365, 391
 Bahri Bey 117
 Balkanlar 19, 340
 Bardakçı 60, 402
 Bayburt 15, 49
 Bayburt Tehciri 49
 Bedri Bey 256
 Bekir 255, 302, 347, 360, 366, 405
 Bekirağa Bölüğü 342, 345
 Berlin 19, 20
 Binbaşı Rüştü Bey 51
 Birinci Dünya Savaşı 339, 386

Bitlis 256, 272
 B. Nubar 345
 Bogos Bey 239
 Boğaziçi 49, 219, 224, 395, 398
 Boğazlıyan 58, 122, 403
 Bolu 369
 Bosnalı İsmail 49
 Boşnak İbrahim Efendi 346, 347
 Boşnak Malik 301
 Bulgaristan 301
 Bursa 301, 309
 Büyükdere 9, 49, 217, 218, 219,
 220, 221, 222, 223, 224, 225,
 226, 228, 229, 230, 231, 232,
 233, 234, 235, 236, 237, 238,
 239, 240, 242, 244, 245, 249,
 390, 395, 396, 398, 401

C

Celal 73, 238, 402
 Cemal Azmi 390
 Cemal Bey 116, 117, 119, 120, 121,
 345
 Cemal Çavuş 309, 310, 334
 Cemal Efendi 346, 347, 366
 Cemal Oğuz 49
 Cercis Efendi 256

Ç

Çanakale 50, 300
 Çanakale Tehciri 50
 Çankırı 311
 Çiçek 60, 407
 Çorum 60

D

Dadrian 48, 110, 111, 118, 119,
 120, 125, 134, 166, 167, 168,

169, 170, 176, 177, 178, 185,
249, 293, 389, 402, 404
Dağköy 296
Dahiliye Nezareti 24, 393, 407
Damat Ferid Paşa 388
Derbend 297, 307, 309, 310, 319,
321, 325, 326, 329, 334, 391,
398, 408
Dersaadet 48, 60, 88, 251, 254, 279,
297, 307, 308, 309, 310, 341,
393, 401, 407, 408
Dersim 256
Deyr-i Zor 50, 304
Divan-ı Harb-i Örfi 7, 48, 49, 79,
126, 135, 169, 172, 176, 219,
220, 222, 224, 225, 249, 252,
260, 262, 263, 265, 266, 267,
268, 270, 272, 275, 276, 279,
282, 283, 285, 291, 293, 302,
306, 307, 308, 309, 314, 315,
316, 317, 318, 319, 320, 321,
325, 326, 327, 328, 329, 330,
331, 332, 342, 343, 346, 347,
348, 349, 353, 354, 355, 357,
358, 360, 361, 362, 375, 390,
395, 398, 399, 400, 401, 402,
404, 406
Diyarbakir 262
Diyarbakir Tehciri 50
Dolapdere Tehciri 50
Döngel 296, 299, 309
Dr. Ali Sâib Bey 50
Dr. Avni Bey 50
E
Edhem 254, 255, 308, 343
Edib Efendi 50
Edirne Tehciri 50

Edvard Efendi 311, 313
Eğin 50, 251, 252, 296
Eğimli 50
Eğimli Kasap Mustafa Efendi 50
Eğin Tehciri 50
Ekmekçi Derviş 346, 347, 366
Eleğçiler 116
Emmanuel Karasu 50
Emval-i Metruke Komisyonu 117
Enver 364
Ereğli 300
Erenköy Tehciri 50
Ermeni 7, 15, 19, 20, 21, 22, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37,
47, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62,
63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71,
72, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 83,
84, 85, 87, 88, 93, 96, 97, 98,
100, 109, 110, 111, 116, 118,
119, 120, 122, 125, 126, 131,
132, 134, 135, 150, 164, 169,
171, 172, 175, 176, 178, 179,
180, 185, 196, 246, 252, 259,
292, 293, 295, 296, 298, 299,
300, 301, 302, 303, 304, 305,
306, 307, 309, 310, 332, 334,
335, 339, 340, 341, 342, 345,
346, 347, 362, 363, 364, 365,
366, 367, 369, 374, 386, 387,
388, 389, 390, 392, 401, 402,
403, 404, 405, 406, 408, 409
Ermeni Katoliği 125, 369
Ermeniler 19, 20, 27, 29, 30, 31, 35,
57, 59, 60, 97, 100, 150, 196,
252, 296, 299, 303, 304, 305,
306, 335, 340, 403, 405, 406,
407, 408, 409
Ermenistan 304
Ermişe 297, 299, 301, 302, 306
Erzincan 50

Erzincan Tehciri 50
Erzurum 23, 27, 296, 404
Eskişehir 304, 311

F

Faik Bey 332
Faik Çavuş 309, 310, 333
Falih Rıfık Atay 84, 92
Ferid Bey 256, 257, 262
Feridun Bey 240
Fetik Halil Paşa 256
Fevzi Bey 51
Feyyaz Ali Bey 68
Fransızca 362

G

Gayrimüslim 236
Genelkurmay Arşivi 125
Geyve 50, 297, 369
Geyve Akhisarı 50
Giresun 50
Giresun Tehciri 50
Giritli Necati Efendi 50
Gregoryen 56, 60, 298
Gümüşhane 125
Gürün 29, 31, 405

H

Hacı Halid Ağa 309, 310
Hacı Kaya 255
Hacı Mıgırdıç Karabet 311
Hacı Salih Efendi 309, 310
Hadisat 147, 149, 150, 167, 176,
177, 182, 203, 204, 205, 206,
212, 213, 214, 257, 393, 401
Hâdisât 94
Hafız Mahmud Efendi 238
Haim 49
Haki Bey 238

Halaçoğlu 31, 60, 405, 407
Halep 50, 342
Halil İbrahim Bey 51
Halil Recai Bey 119
Hamit Bey 374, 378, 379, 380, 381,
382, 383, 384, 385, 386, 392,
394, 396, 398, 399
Hamparsum Efendi 312, 313
Haralambos 122
Harbiye 239, 254, 255, 258, 305,
308, 334
Harput 50, 251, 252, 255, 256, 296,
391
Harputlu Hacı Kerim 255
Hasan Hayri Bey 385
Hasan Tosun Bey 256
Haskal 296
Heyet-i Tahkikiye 255
Heyet-i Tahkikiye Kararnamesi
255
Hınçak 19, 312
Hikmet Hanım 311, 313, 324
Hilal-i Ahmer Hastanesi 126
Hilmi Bey 308, 343, 346
Hindistanlı Mahmud 115
Hoca Rauf Efendi 346, 347
Hoca Rifat Efendi 345, 361, 362
Horen Viramyan 301
Hristiyan 19, 20
Hukuk-ı Umumiye 127, 406
Hüdavendigar 301
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 364
Hüsameddin Bey 256
Hüsametdin Ertürk 59, 405
Hüseyin 77, 302, 409
Hüsnü 241

I

I. Dünya Savaşı 125, 175, 295, 298
Irak 335

İ

İbrahim Bey 302, 309, 310, 311,
312, 313, 332, 334, 336, 344,
345, 361, 362, 364
İbrahim Edhem Bey 254, 308, 343
İhsan 25, 254, 308, 343, 407
İhsan Paşa 254, 308, 343, 376
İkdam 31, 33, 34, 36, 37, 41, 59,
66, 68, 69, 70, 74, 79, 81, 92,
93, 94, 96, 99, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 109,
111, 113, 114, 115, 116, 117,
120, 122, 126, 128, 129, 159,
163, 164, 167, 168, 218, 228,
229, 232, 233, 234, 235, 236,
237, 238, 239, 240, 244, 245,
255, 262, 270, 285, 318, 319,
320, 321, 322, 323, 324, 325,
326, 344, 347, 360, 361, 362,
393, 394, 395, 397, 398, 400,
401
İleri 77, 82, 146, 168, 201, 202, 262,
272, 275, 276, 282, 283, 314,
315, 316, 317, 318, 319, 321,
322, 325, 326, 328, 329, 330,
331, 332, 346, 347, 348, 349,
351, 352, 353, 354, 355, 356,
357, 358, 359, 360, 361, 362,
363, 394, 398, 399, 400
İlyas Sami 51
İmam Salahaddin 344, 345, 362
İngiliz 21, 39, 115, 122, 306, 345,
405, 408
İngilizler 37, 388
İslam 66, 252, 301
İsmail Bey 345, 346, 347, 361, 362,
364, 365, 366
İsmail Hakkı Paşa 254, 308, 343,
376

İstanbul 19, 20, 22, 25, 26, 28, 32,
33, 34, 38, 39, 41, 47, 48, 56,
57, 59, 60, 66, 71, 73, 77, 84,
87, 100, 126, 132, 134, 135,
164, 172, 176, 179, 185, 252,
254, 255, 293, 296, 300, 301,
302, 306, 307, 311, 312, 339,
340, 342, 345, 362, 390, 393,
394, 401, 402, 403, 404, 405,
406, 407, 408, 409
İstanköylü Şükrü 50
İstefan 311, 313
İstiklâl 113, 132, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 143, 144, 145,
146, 147, 148, 149, 150, 151,
152, 157, 160, 168, 169, 176,
177, 178, 181, 183, 184, 186,
187, 188, 189, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 196, 197, 198,
200, 201, 202, 203, 204, 205,
206, 207, 208, 209, 210, 211,
212, 213, 214, 215, 219, 226,
228, 394, 395, 401
İsviçre 19
İtilaf Devletleri 299, 388
İttihat ve Terakki 13, 15, 20, 50,
120, 121, 256, 262, 296, 345,
386, 387, 392, 402
İzmir 37, 126, 217, 403
İzmit 10, 51, 256, 295, 296, 297,
298, 299, 300, 301, 302, 303,
304, 305, 306, 307, 308, 309,
310, 311, 312, 313, 318, 319,
320, 321, 322, 323, 324, 325,
326, 327, 328, 330, 334, 335,
339, 340, 341, 342, 343, 344,
345, 348, 361, 362, 364, 365,
391, 395, 398, 399, 400, 403,
405, 407
İzmitli Otçu Hakkı Efendi 50

İzmit Tehciri 10, 51, 295, 296, 298,
302, 306, 307, 308, 310, 313,
322, 323, 324, 325, 326, 327,
328, 330, 334, 336, 342, 343,
344, 348, 391, 395, 398, 399,
400, 403

İznik Tehciri 51

K

Kadri oğlu Hasan Efendi 309, 310,
334

Kafkasya 19, 340

Kâmil Paşa 255

Kandıra 297, 369

Karabet 256, 310, 313

Karabet Efendi 256

Karadağ 300

Karadeniz 300, 301

Karakuş 115

Karamürsel 11, 51, 297, 339, 340,
341, 342, 343, 344, 345, 346,
347, 348, 353, 355, 357, 358,
360, 361, 362, 363, 364, 367,
391, 396, 397, 399, 400, 401,
408

Karamürsel Tehciri 51, 339, 342,
343, 344, 345, 346, 347, 348,
353, 355, 357, 358, 360, 361,
362, 367, 392, 396, 397, 399,
400, 401

Kartallı Sami Efendi 346, 347

Kaspar Efendi 256

Kastamonu 51, 309

Katolik 298

Kayaoglu Yorgi 385, 386

Kaymakam Âsım 257

Kayseri 52, 120

Kayseri Tehciri 52

Keban 251, 252

Keldani 252, 298

Keller 116, 117

Kemah 296

Kemal 56, 403

Kemal Bey 7, 20, 51, 56, 60, 65, 66,
73, 75, 116, 117, 122, 388,
403, 405

Kerim Bey 236, 239

Kevorkian 135, 169, 171, 172, 246,
252, 259, 292, 302, 304, 307,
332, 340, 345, 362, 363, 389,
406, 408

Kırkkilise Tehciri 51

Kırşehir 60

Kigork 312, 313

Kiğı 51

Kirkor Efendi 311, 313

Koçhisar Tehciri 52

Konya 51, 257, 304, 311, 342

Konyalı Aznif 116

Kör Rıza 49

Kuddusi 308

Kullar 301, 302

Kumkuyu 119

L

Latin 252, 298, 339

Lewy 132, 133, 165, 406

Lütfi Bey 34, 73, 406

M

Madam Ağaveni 256

Madam Margrit 256

Malatya 262

Maliye 251, 297, 341, 401, 407

Malta 36, 257, 345, 361, 362, 408

- Mamuretülaziz 9, 31, 251, 252,
255, 256, 257, 258, 260, 262,
263, 264, 265, 266, 267, 268,
270, 271, 272, 273, 274, 278,
279, 280, 281, 282, 283, 285,
291, 391, 397, 398, 399, 400,
401
- Mamuretülaziz Tehciri 51, 258,
260, 262, 263, 265, 266, 267,
268, 270, 271, 278, 279, 280,
281, 282, 283, 285, 397, 398,
399, 400, 401
- Mavi Kitap* 125
- Mazhar Bey 256
- Meclis-i Vükela 13, 27, 305, 393
- Mehmed 403
- Mehmed Âli Bey 255, 256
- Mehmed Cemal Efendi 52
- Mehmed Kemaleddin Efendi 256
- Mehmed Necib Bey 341
- Mehmed Nuri 256, 257, 262
- Mehmed oğlu Abdullah 50
- Mehmed Said 256, 257
- Mehmet Ali Bey 116
- Mekteb-i Tıbbiye 126, 407
- Memleket 59, 60, 65, 66, 70, 74,
75, 77, 79, 92, 93, 94, 95, 96,
99, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117,
119, 120, 121, 136, 138, 145,
146, 147, 148, 149, 150, 168,
177, 196, 200, 201, 202, 203,
204, 207, 210, 211, 212, 213,
215, 218, 220, 221, 222, 223,
224, 225, 226, 228, 229, 230,
231, 239, 240, 242, 244, 393,
394, 395
- Merdigöz 340
- Mesrob 301
- Meşrutiyet 20, 301
- Mıgırdıç 311, 313
- Mihran Semerciyan 312, 313
- Minas Efendi 312, 313
- Miralay Mahmud 115
- Miralay Şahabettin Bey 51, 119
- Mister Rayet 312, 313
- Mondros 126, 175, 296, 336, 342
- Muammer 27, 404
- Muhtar İbrahim Efendi 346, 347
- Muhyiddin Bey 256
- Murad Çavuş 311, 313
- Muradyan Ohannes 386
- Mustafa 75
- Mustafa Efendi 238
- Mustafa Kerimi Paşa 254, 308, 343
- Mustafa Nazım Paşa 75, 238
- Mustafa oğlu Ahmed Çavuş 309,
310, 334
- Mustafa Ökkeş 50
- Mustafa Paşa 51, 75, 295, 342, 403
- Mustafa Safvet 256, 257
- Musul 51, 125, 304, 342
- Muş 51
- Muvakkit 120, 394
- Müslim 115, 236
- Müslüman 118, 119, 125, 298, 311,
339, 340
- Müştak Lütfi Bey 51
- Mütareke 33, 39, 41, 309, 342, 364,
387, 404, 405
- Mütevakkı 122
- N
- Nahid Efendi 346, 365
- Nail 390
- Nasuhi Bey 256
- Nazım Bey 262
- Nazım Paşa 28, 37
- Necati Bey 119

Nedim Bey 120
 Nemrut Mustafa Paşa 75
 Nevzad Bey 51
 Nişan Haçaryan veled Ohannes
 312, 313
 Niyazi 55, 238, 405
 Nuri Bey 256, 262, 345
 Nusret Bey 47, 49, 401

O

Onbaşı Arif 50
 Onnik Efendi 51
 Ordu 125, 176, 255, 256, 299
 Osman 51, 172, 302, 308, 406
 Osmanlı 19, 20, 23, 26, 27, 29, 33,
 34, 35, 57, 59, 77, 92, 97,
 100, 125, 132, 133, 165, 252,
 295, 296, 297, 298, 299, 303,
 304, 305, 306, 339, 340, 393,
 401, 403, 404, 405, 406, 407
 Osman Nuri Efendi 51
 Osman Remzi 308
 Ovacık 296, 301

P

Pandoht 301
 Peyam 47, 245, 267, 270, 271, 272,
 279, 281, 282, 394, 397, 399,
 400, 401
 Pötürge 251
 Protestan 125, 176, 298
 Pulutlu eşrafından Halil 255

R

Raif Bey 161
 Ramiz Efendi 240
 Reaya 339
 Recai Nüzhet Bey 386
 Receb 312, 313, 364, 365
 Refet 161

Refik 39, 236, 238, 239, 405
 Refik Hıfzı 236, 238, 239
 Renaissance 259, 307, 332, 362
 Resneli Nazım 257
 Reşad 255
 Rifat Bey 118
 Rum 122, 125, 252, 298, 339, 340,
 369, 390
 Rus 15, 19, 26, 300, 335, 406
 Ruslar 301
 Rusya 299

S

Sabah 33, 34, 36, 37, 47, 66, 68, 69,
 70, 72, 79, 81, 82, 120, 167,
 394
 Sabah Gülyan 301
 Sabit 256, 257
 Sahak 301
 Sakarya 301, 369
 Sakıb 176
 Sakıp Bey 238
 Salahaddin 343, 344, 345, 347, 358,
 361, 362, 363, 364, 365, 366
 Sâlim 118
 Sami Bey 239, 365
 Sami Sabur 52
 Samsun 150, 196, 308, 403
 Sandalcı Bekir Ağa 347, 360, 366
 Sapancalı Hakkı Bey 52
 Sarınay 25, 32, 67, 296, 299, 305,
 408
 Selanik 251, 309, 401, 407
 Serope Efendi 311, 313
 Seyr-i Sefain 238, 345
 Sezai Bey 346, 347, 365
 Sivas 52, 116, 120, 296
 Suriye 28, 52, 335, 404
 Süleyman Çavuş 309, 310
 Süleyman Faik Paşa 256

Süleyman Fehmi Bey 311
Süleymaniyeli Mustafa Kemal Paşa
52

Süleyman Şakir Bey 254, 308, 343
Süryani 252, 298

Ş

Şadi Efendi 52
Şahabettin Bey 119
Şahverdi 255
Şakir Bey 256
Şehremini Tevfik 240
Şemseddin Sami 88, 408
Şevket Bey 239, 308, 336, 343, 361,
366, 385
Şevki Bey 256
Şura-yı Devlet 393
Şükrü Bey 254, 308, 343

T

Tahsin Paşa 256
Takvim-i Vekayi 27, 36, 39, 40, 41,
42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 75,
79, 172, 177, 182, 249, 253,
254, 291, 308, 309, 334, 362,
394, 395, 401
Talat 407
Talât 29, 63
Talat Bey 305
Talat Paşa 29, 237, 300, 302, 373,
375, 401, 402, 407
Tanaş Efendi 310, 313
Tarabya 219, 401
Tasvir-i Efkâr 42, 79, 82, 83, 84,
167, 186, 187, 188, 197, 220,
221, 222, 223, 244, 245, 254,
260, 263, 264, 265, 266, 268,
272, 283, 285, 327, 328, 329,
344, 346, 348, 349, 350, 351,

352, 355, 356, 357, 358, 359,
360, 361, 362, 394, 395, 396,
397, 398, 399, 400, 401

Taşnak 19
Taşnaklar 23
Taşnaksutyun 301
Taşpınar 116
Tayyar Paşa 49
Teşkilat-ı Mahsusa 120, 121, 303
Tevfik Bey 52, 68, 117, 118, 120
Tevfik Paşa 38
Tevfik Paşa 73, 256, 407
Timur Efendi 51
Trabzon 8, 9, 15, 52, 121, 125, 126,
164, 167, 175, 176, 179, 296,
387, 389, 390, 409
Trabzon Tehciri 9, 52, 125, 126,
389, 390
Türk 55, 56, 60, 64, 75, 100, 405
Türk Dünyası 271, 272, 273, 274,
323, 324, 394, 396, 397, 400
Türkgeldi 39, 41, 409
Türkiye 57, 131, 132, 185, 345, 402,
403, 406
Türkler 20

U

Umran oğlu Abdülğani 302
Urfa 47, 401

Ü

Ürneç 58
Üsküdar 116, 369

V

Vakit 75, 88, 89, 90, 95, 104, 113,
117, 408, 409
Vali Sabit Bey 257
Van 22, 25, 26, 256, 402, 406

Vecihi Bey 297, 310, 312, 313, 334
 Vehbi Bey 117
 Vehip Paşa 52, 185, 391, 403

Y

Yabancı 252, 298, 339
 Yahudi 125, 298
 Yalova 52, 297, 301, 339
Yeni Gazete 59, 92, 94, 95, 96, 99,
 102, 103, 104, 105, 106, 107,
 108, 109, 111, 113, 114, 115,
 116, 117, 119, 120, 121, 122,
 136, 138, 139, 141, 142, 146,
 148, 149, 159, 168, 171, 172,
 176, 177, 187, 188, 189, 190,
 191, 193, 194, 195, 197, 198,
 203, 205, 207, 208, 209, 210,
 211, 215, 394
Yeni Gün 161, 278, 279, 344, 346,
 347, 348, 350, 351, 352, 353,
 354, 355, 358, 359, 360, 361,
 362, 363, 393, 394, 397, 398,
 400

Yeniköy 219, 401
 Yomra (Trabzon) Tehciri 52
 Yozgat 7, 15, 52, 55, 56, 57, 58, 60,
 61, 62, 64, 65, 66, 71, 72, 73,
 75, 77, 79, 87, 100, 116, 117,
 118, 119, 120, 121, 122, 296,
 347, 387, 388, 390, 403, 405
 Yozgat Tehciri 52
 Yozgat Türk Ocağı 66
 Yuvacık 296, 299, 302, 309
 Yüzbaşı Ferid Bey 51

Z

Zaman 31, 33, 72, 79, 132, 136,
 142, 143, 145, 148, 160, 168,
 171, 177, 178, 182, 194, 195,
 197, 198, 200, 201, 206, 207,
 208, 219, 220, 225, 245, 394,
 395
 Zeki Bey 50
 Zeki Paşa 376
 Zihni Bey 363, 365
 Zor 50, 125, 304, 312, 335, 342